

SPECIALYBĖS KALBOS KULTŪROS TOBULINIMĄ SKATINANTI AKADEMINĖ APLINKA

Vilija Celiešienė¹, Regina Žukienė²

¹ Kauno technologijos universitetas, K. Donelaičio g. 29, LT-44240 Kaunas,
el. paštas vilija.c.@kis.lt

² Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius,
el. paštas regizukiene@yahoo.com

Siekiant užtikrinti aukštojo mokslo kokybę, tobulinti studijų procesą bei patenkinti nuolat kintančius studentų poreikius, kuriuos lemia vykstantys ekonominiai, technologiniai, socialiniai bei kultūriniai pokyčiai, aukštojoje mokykloje atsiranda poreikis sukurti ir palaikyti tokią mokymosi aplinką, kuri skatintų studentą studijuoti. Ši aukštosios mokyklos aplinka turėtų būti tokia, kad sudarytų galimybes studentams tobulinti savo kalbos kultūrą, kurią lemė atitinkamos sąlygos: 1) dėstytojų ir studentų atitinkama kalbinė kompetencija; 2) galimybė studentams pasinaudoti naujausiomis kalbinėmis informacinėmis ir technologinėmis priemonėmis, užtikrinančiomis sąlygas savarankiškai studijuoti; 3) studento sugebėjimas prisitaikyti prie aukštosios mokyklos kalbinės aplinkos – tai suteikia galimybę studentui tapti pilnaverčiu akademinės bendruomenės nariu.

Reikšminiai žodžiai: specialybės kalba, akademinė aplinka, profesinė kompetencija.

XX a. pabaigoje ir XXI a. pradžioje įsigali nauja aukštojo mokslo ugdymo koncepcija – mokymasis veikiant aplinkai. Mokymasis suprantamas kaip procesas, kurio metu žmonės plėtoja savo žinias, gebėjimus, vertybes, požiūrius ir patirtį. N. Longworthas (2000), nagrinėdamas mokymąsi, akcentuoja besimokančiojo aprūpinimą efektyviomis mokymosi priemonėmis, įrankiais, atitinkančiais jo mokymosi stilių ir poreikius. Mokymasis neatsiejamas nuo mokymosi aplinkos sukūrimo. P. Jucevičienė (2001) mokymosi aplinką įvardija kaip ugdomąją vertę turinčias žmonių gyvenimo ir veiklos erdves, skatinančias individo asmeninį tobulėjimą, realizuojamą mokymosi pastangomis.

B. G. Wilsonas (1995) mokymosi aplinką laiko vieta, kur besimokantieji gali kartu dirbti ir palaikyti vienas kitą, naudodamiesi įvairiomis

mokymosi priemonėmis ir šaltiniais, kai siekia mokymosi tikslų.

Norint užtikrinti aukštojo mokslo kokybę, tobulinti studijų procesą ir tenkinti nuolat kintančius studentų poreikius, kuriuos lemia ekonominiai, technologiniai, socialiniai ir kultūriniai pokyčiai, aukštojoje mokykloje reikia sukurti ir palaikyti tokią mokymosi aplinką, kuri skatintų studentą studijuoti. D. Lapinskienė (1999), analizavusi studijuoti skatinančios aplinkos vaidmenį studento mokymuisi, studento skatinimą mokytis apibrėžia kaip kvalifikacinių, materialinių ir psichologinių sąlygų, užtikrinančių studentų savarankiškos veiklos kokybišką realizavimą siekiant studijų sėkmės, sudarymą. Kompetencinės sąlygos išreiškia dėstytojo ir studento kompetencijai keliamų reikalavimų atitikimą. Materialiosios sąlygos sudaro galimy-

bę studentui bet kada naudotis informaciniais, materialiais ir žmogaus ištekliais. Palankios psichologinės sąlygos užtikrina sėkmingą studento adaptaciją, kuriant aukštosios mokyklos kultūrą ir klimatą. Norint sukurti skatinančią studijuoti aplinką, būtina aukštojoje mokykloje sudaryti kvalifikacines, materialines ir psichologines sąlygas, kurios skatintų studentą siekti efektyvių studijų.

B. G. Wilsono nuomone, mokymosi aplinka yra ta vieta, kurioje besimokantieji išmoksta naudotis kultūros išraiškos priemonėmis, tarp jų ir kalba bei pokalbių su kitais taisyklėmis (Wilson 1995). Taigi mokymosi aplinka turi įtakos ir individo kalbiniam įgūdžiui ugdyti, tobulinti, plėtoti. Be to, kalbos kultūra aukštojoje mokykloje nėra pati disciplina, kaip kiti studijuojamieji dalykai. Studentų kalbiniai įgūdžiai tobulinami ne tik per specialybės kalbos kultūros paskaitas ir pratybas, jiems įtakos turi ne tik specialybės kalbos kultūros (kaip disciplinos) turinys, kalbos kultūros dėstytojų kvalifikacija, profesiniai sugebėjimai, nes studentų kalbą tobulina, kalbinius įgūdžius plėtoja ir skatina visa aukštosios mokyklos aplinka, visi akademinės aplinkos ugdymo veiksniai (kalbos kultūros studijų modulių programos; akademinės bendruomenės santykis su kalba; universiteto leidinių ir kitų viešųjų raštų kalba; mokslinės bibliotekos kalbinė veikla; universiteto kaip organizacijos kultūra ir kt.) ir jų tarpusavio sąveika. Todėl, siekiant studentų kalbinių įgūdžių kokybės, reikia efektyvinti visą akademinę aplinką, kad būtų sudarytos sąlygos besimokantiejiems sėkmingai tobulinti kalbos kultūrą, specialybės kalbą, kitaip tariant, svarbu kurti aplinką, skatinančią studentą tobulinti kalbos kultūrą.

Kaip buvo minėta, siekiant, kad studijų aplinka taptų veiksminga, reikia sukurti ir palaikyti optimalias kompetencines, psichologines ir materialines sąlygas, todėl straipsnyje bandyta atsakyti į šį probleminį klausimą: kiek šių sąlygų poveikis reikšmingas kuriant kalbos kultūros tobulinimą skatinančią akademinę aplinką. Straipsnio tikslas – paanalizuoti, kokios turi

būti kuriamos ir palaikomos sąlygos, kad akademinė aplinka taptų specialybės kalbos kultūros tobulinimą skatinančia aplinka.

Kvalifikacinės sąlygos apima ir studento, ir dėstytojo kvalifikaciją.

Studento kvalifikacijos atitikimas, pasak D. Lapinskienės (1999), rodo studento bazinį bendrąjį ir dalykinį pasirengimą studijuoti konkrečią studijų programą. Studentas, ateidamas į aukštąją mokyklą, turi turėti tam tikrą žinių kiekį. Kaip žinoma, įstoję į aukštąją mokyklą studentai jau yra mokęsi gimtosios kalbos gramatikos, kalbos kultūros, stilistikos, t. y. turi daugiau ar mažiau mokėjimų ir įgūdžių. Šių žinių iš esmės suteikia vidurinė mokykla. Be to, pirmakursiai jau turi suformuotą nuostatą į gimtosios kalbos mokymosi svarbą, požiūrį į jos tobulinimą ir puoselėjimą. Kokia yra studentų išmokta kalba, t. y. kiek jie yra išmokę gimtosios kalbos gramatikos, kaip išmano kalbos kultūrą, nemažai priklauso nuo to, ar iš kalbai palankios (šeimos, mokyklos ir pan.) aplinkos jie yra atėję. Studentai, turintys daugiau kalbinių mokėjimų ir įgūdžių, yra ne tik geriau pasirengę studijuoti konkrečią studijų programą, pvz., specialybės kalbos kultūrą, bet jiems lengviau prisitaikyti prie visos aukštosios mokyklos kalbinės aplinkos ypatumų. Be to, kadangi įstojusiųjų kalbiniai mokėjimai ir įgūdžiai yra nevienodi, aukštosios techninio profilio mokyklos aplinka turi skatinti kiekvieną studentą sėkmingai tobulinti savo kalbą, t. y. didinti Specialybės kalbos kultūros modulio apimtį, be privalomo modulio, sudaryti galimybę rinktis įvairių papildomų lietuvių kalbos modulių ir sudaryti sąlygas studentams, baigusiems vidurinės mokyklos ne lietuvių kalba, specialybės kalbos kultūrą studijuoti grupėse pagal specialiąją programą.

Ne mažiau svarbi ir dėstytojo profesinė kvalifikacija. Kalbos kultūros (kaip ir bet kurio kito dalyko) dėstytojui yra svarbus ne tik geras dalykinis, bet ir pedagoginis, psichologinis ir kt. pasirengimas, gebėjimas sudominti dėstomuoju dalyku, taikyti įvairius dėstytojo metodus, išsiaiškinti nesuprastus dalykus, objektyviai vertinti

studentų žinias ir pan. Kita vertus, teigiant, jog studento kalbą veikia visa akademinė aplinka, visi jos bendruomenės nariai, aktuali tampa ir kitų specialybių dėstytojų kalbinė kompetencija. Dėstytojų kalba, kuria jie skaito paskaitas, veda pratybas, rašo mokomuosius, metodinius leidinius ir bendrauja su studentais ar tarpusavyje, yra kalbinė studentų aplinka, veikianti jų asmenybę, mąstyseną ir kalbą. Todėl dėstytojui turi būti svarbu ne tik savo srities mokslo turinys, bet ir kalbinė raiška, kad gražiai ir taisyklingai vartojama kalba būtų aiški ir suprantama auditorijai.

Be to, specialybės dėstytojai turėtų skatinti studentus domėtis mokslo kalbos taisyklingumu, terminijos problemomis: per paskaitas pateikti tik naujausius specialybės terminus, supažindinti su savo mokslo srities terminų darybos ir vartojimo naujovėmis, rekomenduoti skaityti mokslinę techninę terminologinę literatūrą, informuoti studentus terminų kūrimo ir tvarkybos klausimais, pastebėti studentų daromas mokslo kalbos kultūros klaidas ir jas taisyti ir pan.

Taigi techninio profilio universiteto dėstytojui turėtų būti keliami tam tikri reikalavimai:

- 1) dalykinė kompetencija, t. y. puikus dėstymo dalyko ir kitų artimų specialybei dalykų išmanymas ir nemenkos didaktikos, psichologijos, edukacinės žinios;
- 2) sugebėjimas įdomiai, racionaliai perteikti informaciją, plėtoti adresatų protines galias, skatinti juos mąstyti, analizuoti, daryti išvadas;
- 3) kalbinė kompetencija, t. y. gebėjimas taisyklingai kalbėti bendrine lietuvių kalba, savo kalbos kultūros puoselėjimas, domėjimasis mokslo kalbos, terminijos problemomis.

Materialinės sąlygos reikalauja kurti patogią, atitinkančią studentų poreikius studijų aplinką ir užtikrinti turinio prieinamumą savarankiškai studijuoti, studijų priemonių šiuolaikiškumą, naujumą ir t. t. (Lapinskienė 1999). Skatinant studentą mokytis svarbu sudaryti galimybę naudotis naujausiomis informacinėmis, vaizdinėmis ir techninėmis mokymo priemonėmis, aprūpinti naujausia literatūra ir technologijo-

mis. Skatinant studentą tobulinti savo kalbinius įgūdžius, reikia:

- Aukštosios mokyklos centrinę biblioteką ir fakultetų bibliotekas aprūpinti naujausia kalbos kultūros ugdymui skirta literatūra, Lietuvių kalbos katedros išleistais leidiniais ir naujais mokslinės terminologijos leidiniais.
- Lietuvių kalbos katedros metodikos kabinete kaupti naujus kalbos kultūros ir specialybės kalbos vadovėlius bei pratybų rinkinius aukštosioms mokykloms; kalbos kultūros ir kalbos praktikos leidinius (rašybos ir skyrybos vadovus, kalbos praktikos patarimus, kirčiavimo žinytus, Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nutarimus ir kt.); tęstinius leidinius ir žurnalus („Kalbos kultūra“, „Terminologija“, „Gimtoji kalba“ ir kt.) ir pan.
- Specialybės katedrų metodiniuose kabinetuose pateikti naujausius specialybės vadovėlius, įvairius mokslinės terminologijos leidinius, terminų žodynus, teminius standartizuotų terminų rinkinius ir pan.
- Kaupti kompiuterinius kalbos duomenų (žodynuose ir standartuose pateiktų terminų, rašomosios ir šnekamosios lietuvių kalbos ir pan.) bankus.
- Rengti kalbos kultūros mokymo kompiuterizavimo sistemą, kuriančią kiekvieno studento individualų modelį ir valdančią mokymo procesą, atsižvelgiant į žinių lygį ir sugebėjimus.

Taigi kiekvienam studentui turi būti sudarytos optimalios sąlygos pasinaudoti naujausiomis kalbinėmis informacinėmis ir technologinėmis priemonėmis, užtikrinančiomis galimybę savarankiškai studijuoti kalbos kultūrą, tobulinti savo kalbinius gebėjimus, gerinti profesinės, mokslo kalbos mokėjimus ir įgūdžius.

Psichologinės sąlygos užtikrina sėkmingą studento adaptaciją, kuriant aukštosios mokyklos kultūrą ir psichologinį klimatą. Adaptacija, anot L. Jovaišos, – individo ir aplinkos sąveikos pusiausvyrą įveikiant prieštaravimus (Jovaiša 1993). Pirmakursiai patiria nemažai vidinių

prieštaravimų, metodinių ir veiklos organizavimo sunkumų, kol sugeba prisitaikyti prie akademinės aplinkos sąlygų, kultūros elementų, tradicijų, elgesio ir veiklos normų, bendravimo būdų ir pan. Kita vertus, studentai iš dalies patenka ir į naują kalbinę aplinką, turinčią su savo specifika ir ypatumais. Pradedantiesiems studijuoti ypač sunku prisitaikyti prie techninio profilio universitetų kalbinės aplinkos, specialybės kalbos kultūros ir mokslo kalbos specifikos (mokslinio stiliaus raškos ypatumų, specialybės kalbos leksikos, specialybės terminų, mokslinių sąvokų, tarptautinių žodžių gausos, įvairių mokslo sričių žodyno ir pan.). Be to, studentai susiduria ne tik su sakytinės, bet ir su rašytinės mokslo kalbos ypatumais. Mokslinių darbų kalba, pasak A. Kaulakienės, kaip mokslinio stiliaus porūšis, pasižymi tam tikromis ypatybėmis, kurias lemia mokslo uždaviniai: tikslus teiginių, hipotezių iškėlimas, jų pagrindimas, argumentavimas, sistemingas, objektyvus vienos ar kitos problemos išdėstymas. Žodis mokslinių darbų kalboje turi kuo tiksliau perteikti mintį. Todėl tokiai kalbai būdingos tam tikros leksinės, morfologinės bei sintaksinės ypatybės (Kaulakienė 1999).

Kita vertus, kalba, pasak P. Jucevičienės (1996), – tai verbalinių ir neverbalinių simbolių visuma, kuri atspindi organizacijos kultūrą. Aukštosios mokyklos, kaip organizacijos, kultūros išraiška pirmiausia yra mokslo kalba. Tačiau ne mažiau įtakos aukštosios mokyklos kultūrai turi ir dėstytojų bei studentų kalbinio bendravimo formos, viešojo dialogo kultūra, kalbos etiketas, akademinės bendruomenės narių šnekamosios kalbos ypatumai (žargonas, socialinės grupės ir profesinės kategorijos vartojami žodžiai ir pan.). Todėl kelti gimtosios kalbos prestižą – kiekvienos aukštosios mokyklos, kaip kultūringos organizacijos, pareiga.

Studentų gebėjimas perimti visą mokslo kalbos specifiškumą, dėstytojų ir studentų kalbinio bendravimo formas, kalbos etiketą, akademinės bendruomenės narių šnekamosios kalbos ypatumus, t. y. prisitaikyti prie aukštosios mokyklos kalbinės aplinkos ne tik lemia studijų sėkmę, bet ir sudaro galimybę studentui tapti visaverčiam akademinės bendruomenės nariui.

Tik sudarius šias sąlygas galima sukurti kalbos kultūros tobulinimą skatinančią akademinę aplinką (žr. schemą).

Kvalifikacinės sąlygos	Materialinės sąlygos	Psichologinės sąlygos
Dėstytojų ir studentų kalbinė kompetencija	Naujausių kalbinių informacinių ir technologinių priemonių prieinamumas kiekvienam studentui	Sėkmingas prisitaikymas prie aukštosios mokyklos kalbinės aplinkos ypatumų
Pasirengimas studijuoti konkrečią kalbinę programą Skatinimas domėtis mokslo kalbos, terminijos problemomis Galimybė savarankiškai tobulinti kalbinius gebėjimus Galimybė tapti visaverčiam aukštosios mokyklos kalbinės bendruomenės nariui		
Kalbos kultūros tobulinimą skatinanti aplinka		
Efektyvi studento veikla, tobulinant kalbos kultūrą, gerinant specialybės, mokslo kalbos mokėjimus ir įgūdžius		

Kalbos kultūros tobulinimą skatinanti aplinka

Išvados

Apibendrinant galima teigti, kad kiekvienam studentui bus suteiktos galimybės tobulinti savo kalbinius įgūdžius bei profesinės kalbos kultūrą tuomet, kai aukštoji mokykla sukurs sąlygas, pasižyminčias:

- 1) dėstytojų ir studentų kalbine kompetencija;
- 2) galimybe studentams pasinaudoti naujausiomis kalbinėmis informacinėmis ir technologinėmis priemonėmis, užtikrinančiomis sąlygas savarankiškai studijuoti;
- 3) studento gebėjimu prisitaikyti prie aukštosios mokyklos specifinės kalbinės aplinkos, suteikiančios galimybę jam tapti visaverčiam akademinės bendruomenės nariui.

Literatūra

Jovaiša, L. 1993. *Pedagogikos terminai*. Kaunas: Šviesa.

Jucevičienė, P. 2001. „Aukštosios mokyklos studijų teorija ir praktika“, iš *Besimokantis universitetas*:

Tęstinis aukštosios mokyklos studijų teorijos ir praktikos seminaras. Kaunas: KTU, 5–35.

Jucevičienė, P. 1996. „National identity and education in Lithuania: on a way to Democracy“, *Socialiniai mokslai* 1(15): 15–21.

Kaulakienė, A. 1999. „Profesinės kalbos mokymo galimybės ir realybė aukštojoje technikos mokykloje“, iš *Kalbų studijos aukštojoje mokykloje*. Kaunas: KMA, 176–179.

Lapinskienė, D. 1999. „Sąlygų, igalinančių studentą studijuoti aukštojoje mokykloje, analizė“, iš *Lietuvos edukologijos doktorantų ir jų mokslinių vadovų konferencija: jaunujų mokslininkų darbai*. Kaunas: Technologija, 375–384.

Longworth, N. 2000. *Making Lifelong Learning Work: Learning Rities for a Learning mentury*. London: Kogan Page.

Wilson, B. G. 1995. „Metaphors for instruction: Why we talk about learning environments“, *Educational Technology Publications* 35(5): 25–30.

ACADEMIC ENVIRONMENT STIMULATING IMPROVEMENT OF PROFESSIONAL LANGUAGE CULTURE

Vilija Celiešienė, Regina Žukienė

This study defines and analyses potentials of technical universities in the development of language skills of students and certain conditions stimulating improvement of professional language culture that are characterized by: 1) linguistic competence of instructors and students; 2) availability of the most modern informational and technological facilities for students to ensure conditions for independent studies; 3) student's adaptation to a specific linguistic environment of a higher school and becoming a full member of the academic society.

Only when such conditions are created, academic environment that stimulates the improvement of language culture can be achieved.

Keywords: professional language, academe, professional competence.

Įteikta 2006-04-20; priimta 2006-05-16